

Je výzkum a vývoj prioritou vlády?

VÁCLAV HOŘEJŠÍ

Vláda tvrdí, že výzkum a vývoj jsou jednou z jejích nejvyšších priorit. Přitom tu ani není nikdo, kdo by se o tuto oblast jaksi na plný úvazek staral.

Ještě v roce 1997 panovalo ve vládních kruzích přesvědčení, že výzkum a vývoj (VaV) jsou šlehačka na dortu, bez níž se stát v zásadě obejde, a že je má platit ten, kdo je potřebuje. Jeden z nejvýznamnějších politických představitelů onehdy při návštěvě našeho ústavu řekl, že si musíme uvědomit, že tak dobře jako za komunistů se už vědci nikdy mít nebudou... To se od roku 1998 zcela změnilo - nejenže vláda začala o výzkumu mluvit pozitivně, ale začala i významně zvyšovat finanční podporu. Je však třeba připomenout, že dodneška nebyl splněn slib, že stát bude na podporu VaV věnovat 0,7 % HDP.

Nicméně hlavním problémem v této oblasti asi už není zoufalý nedostatek peněz, ale spíše to, jak se ty peníze utrácejí. To úzce souvisí s celkovým managementem výzkumu a vývoje v této zemi.

V první řadě je třeba si přiznat, že úroveň českého základního i aplikovaného výzkumu je, alespoň v oborech, ke kterým mám blízko, ve světovém srovnání dosti špatná. Je zde, zaplaťpánbůh, poměrně dost týmů kategorie „slušný průměr“, ale v naší vědě téměř nenajdeme vědecké osobnosti a týmy opravdu světového významu, které by „sahaly po Nobelově ceně“.

Dalším smutným faktem je, že až příliš mnoho z omezených prostředků, které máme k dispozici, se utrácí na podřadný výzkum, ba dokonce na jakousi nedůstojnou hru na výzkum.

Chybí hodnocení

Čím to je? Jednak u nás zatím nefunguje žádný opravdu náročný a všeobecný systém hodnocení kvality a produktivity vědecké práce, a tak se finanční podpora dostane velmi často i ke špatným výzkumníkům. Nezbyvá pak na podporu mladých a nadějných pracovníků, ale ani na opravy budov našich staroslavných univerzit. Dalším důsledkem špatného systému je to, že doktorandi dostávají stipendia ve výši životního minima - není divu, že jich potom k obhajobě dizertace dospěje jen asi desetina. To je další příklad plýtvání - peníze utracené na 90 procent stipendií jsou v podstatě ztracené.

Nicméně neexistuje nikdo, na koho můžeme ukázat jako na viníka nedostatků nebo ho pochválit za pozitivní změny. Kompetence jsou roztříštěné mezi řadu resortů a o zásadních věcech rozhodují byrokratickým způsobem většinou subalterní úředníci.

Výsledkem jsou pak selhání podobná tomu, co se stalo začátkem roku s tzv. výzkumnými záměry vysokých škol. Všichni, kteří se v této oblasti pohybují, vědí, o čem mluvím.

Asi nejvyšším představitelem zodpovědným za VaV je nyní místopředseda vlády Martin Jahn. Ten má však kromě toho na starosti maličkost - celou ekonomiku. Jsem hluboce přesvědčen, že je potřeba, abychom měli ministerstvo pro výzkum, vývoj a vysoké školy, které se bude skutečně naplno, vysoce profesionálně a nebyrokraticky věnovat této oblasti. A nestačí, aby v jeho čele byl jeden z těch univerzálně použitelných ministrů se

správnou stranickou legitimací v kapse.

Peníze zpět

V poslední době slyšíme, že hlavní podpora státu bude nyní směřovat do aplikovaného výzkumu a vývoje. Myslím, že je to chybná strategie. Obávám se, že tlaky na rychlou návratnost vložených prostředků povedou třeba k vývoji trochu lepších šamponů, lepidel či trochu lepšího betonu. Takové produkty sice zaplatí to, co se do takového výzkumu vložilo, možná dokonce dvojnásobně, ale pochybuji, že se takto dospěje k opravdovým „trhákům“ s desetinásobnou návratností.

Jsem totiž přesvědčen, že stát se má hlavně starat o to, aby vysoké školy byly na opravdu špičkové úrovni, aby se na nich i na spolupracujících akademických ústavech dělal opravdu výzkum nejvyšších světových parametrů. Této zemi by enormně pomohlo, kdyby dokázala velkoryse vybudovat alespoň několik fakult či výzkumných ústavů (samozřejmě úzce spojených s univerzitami) „oxfordské“ či „harvardské“ úrovně, se vším všudy - vybavením, platy a hlavně výsledky. Pokud jde o efektivní státní podporu aplikací, inovačního podnikání, jsem hluboce přesvědčen, že nejúčinnější by bylo nepřímými nástroji stimulovat firmy, aby samy do VaV dávaly vlastní peníze, všemožně usnadňovat vznik malých spin-off firem, stimulovat spolupráci univerzit a firem.

V čele ministerstva pro výzkum, vývoj a vysoké školy nesmí být univerzálně použitelný ministr se správnou stranickou legitimací

O autorovi | prof. Václav Hořejší působí v Ústavu molekulární genetiky AV a vyučuje na Přírodovědecké fakultě UK